

SOKAKTA ÇALIŞAN - YAŞAYAN ÇOCUKLAR

HAZIRLAYANLAR

Gökçen KILIÇ

Şermin Pınar YOGEV

Merve LAÇİN

Ankara 2013

SOKAKYA ÇALIŞAN-YAŞAYAN ÇOCUKLAR

Ekonomik şartlardaki olumsuzluklar, yoksulluk, kentleşme, göç, eğitim sistemindeki eksiklikler, ucuz işgücünün tercih edilmesi gibi etkenlerle birlikte sokak çocuklarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. UNİCEF tarafından yapılan bir çalışmanın sonucunda Türkiye’de en az 42.000 çocuğun sokakta yaşadığı ve/veya çalıştığı tahmin edilmektedir. Gayri resmi rakamların ise 80.000’e kadar çıktığı dile getirilmektedir. Sokak çocuğu olarak tanımlanan çocukların bir kısmının ailesi yokken bir kısmının tam anlamıyla olmasa da en azından kendisi ile ilgilenebilecek bir yakını vardır.

Sokakta çalışan çocuklar kavramı; ailelerinin geçimine yardımcı olmak veya kendi harcamalarını karşılamak gibi ekonomik gerekçelerle sokakta ücret getirici işlerde çalışan, dolayısıyla zamanının büyük bir kısmını sokaklarda geçiren ancak iş sonrasında evlerine geri dönen çocukları tanımlamaktadır. Bu çocukların en belirgin özelliği, aileleri ile olan ilişkilerinin devam ediyor olmasıdır. Sokakta çalışan çocukları daha iyi anlayabilmek için şöyle bir sıralama yapılabilir:

- 1- Aileleri olduğu halde sokakta çalışan çocuklar: Bu gruba dahil olan çocuklar, aile bütçesine katkı sağlamak ya da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için geçici işlerde çalışırlar. Altı çizilmesi gereken önemli bir husus, bu çocukların önemli bir kısmının ailesinin, bir kısmının da kendi isteği ile çalıştığıdır. Yaşadığı ekonomik sıkıntıların farkında olan ve kendince ailesine destek olmak isteyen, ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması gerektiği düşüncesine sahip çocuklar kendi isteği ile çalışırlar. Bazı ailelerde, çocukların özellikle de yetişkin çocukların katkılarına ihtiyaç duyulduğu düşüncesi mevcuttur. Bu aileler çocuklarını çalışmaya sevkederler. Onların kazanacağı para bir anlamda maddi sorunların hafifletilmesi anlamına gelir. Çocuklar çalışmak taraftarı olmasalar bile annelerinin özellikle de babalarının ısrarı, zorlamaları neticesinde çalışırlar. Bu çocuklar ailelerinin yanında kalmaktadırlar. Sokaklarda yaşayan çocuklara nazaran suç işleme, cinsel istismara uğrama, çetelere katılma gibi olumsuz durumlara karşılaşma riskleri daha düşük olmakla birlikte, tamamen bu risklerden uzak oldukları anlamı çıkmaz.
- 2- Ailesi olmayan çocuklar: Bir aileye sahip olmayan ve sokakta çalışan çocuklar dendiği zaman daha sorunlu bir grup akla gelmektedir. Bu çocuklar kendisi ile ilgilenecek bir ebeveyne sahip değildirler. Hayatlarını sürdürebilmek için gerekli olan şeyleri kendileri temin etmek durumunda oldukları için geçici işlerde çalışırlar ve sık sık iş değiştirirler. Bu çocuklar ya aile içi şiddet, baskı gibi nedenlerden ötürü evlerini terk etmişlerdir, ya da gerçekten kendisine bakabilecek bir yakını olmadığından dolayı çalışmak durumunda kalmışlardır. Ailesi olmayan çocukların durumları da farklılık gösterebilmektedir.
 - Bu çocukların bir kısmının anne babası yoktur. Ya vefat etmiştir ya da çocuk küçük yaşlarda çeşitli nedenlerden dolayı yuvaya bırakılmış, terk edilmiştir. Yuvadan kaçan, yaşı dolduğu için yuvadan ayrılmak zorunda kalan bu çocuklar belli bir eğitime tabi olmuş daha sonra da çeşitli sektörlerde çalışmaya başlamışlardır. Bu çocuklardan yuvadan kaçanlar dediğimiz gruba dahil olanlar genellikle sokaklarda yaşayan, suç işlemeye daha meyilli, bugün bulduğunu bugün tüketen, eğitimini yarım bırakmış çocuklardır.
 - Ailesi olduğu halde bu sıralamaya dahil edebileceğimiz bir diğer grup ise aile içi ilişkiler nedeniyle evini, yaşadığı şehri, köyü, kasabayı terk eden, sokaklarda yatıp kalkan, geçici işlerde çalışan, çetelerce sömürülme,

kullanılma riski yüksek, suç işleyen ya da işlemeye meyilli olanlardır. Anne babasından dayak yiyen, cinsel tacize maruz kalan dışlanan aşağılanan, çeşitli işlerde çalışmaya zorlanan çocuklar çoğu kez çözümü kaçmakta bulmuşlardır.

Yoksulluk başta olmak üzere, eğitim sistemindeki eksiklikler ve ucuz işgücünün tercih edilmesinden dolayı çocuklar çalışma hayatında yer almaktadırlar. Ama bu çocukların çalıştığı yerlerde çeşitli istismarla, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek şartlar söz konusu olabilir. Denetim eksiklikleri, ailelerin çocuğun emeğine duyduğu gereksinim, çocukların çalışarak elde ettikleri ile kendilerini büyümüş ve işe yarar hissetmesi çalışan çocuk sayısını artırmaktadır. Çalışan çocukları bekleyen tehlikeler çoğu zaman görmezden gelinmekte ya da umursanmamaktadır. Oysa ki çocukların uzun süre çalışmaları onların iş kazaları yaşama, çeşitli hastalıklara yakalanma riskini artırır.

2006 yılında yapılan TÜİK çocuk işgücü araştırması verilerine göre IV. Döneminde Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuktan %5,9'u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka ifadeyle istihdam edilmektedir (958 bin kişi). Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %47,7'si kentseli %52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır. İstihdam edilen çocukların %66'sının erkek, %34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların %31,5'i bir okula devam ederken, %68,5'i öğrenimine devam etmemektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %2,2'si ekonomik bir işte çalışırken, Okula devam etmeyen çocukların %26,3'ü çalışmaktadır.

Sokakta yaşayan çocuklar kavramı ise; kısmen veya hiçbir şekilde aile desteği olanağına sahip olmayan veya bu destekten yoksun olan ve dolayısıyla ev ve aile irtibatı görece kesilmiş olan, yaşam mekanları olarak sokakları kullanan sahipsiz çocuk kümesini tanımlamaktadır. Bu çocuklar genelde evden atılmış veya aileleri tarafından sokağa terk edilmiş veya aile içi şiddet, ihmal veya istismar durumunda evden kaçmış veya eve sürekli gitmeyen, aileleri bilinmeyen veya ailesi olmayan ya da ailesi olduğu halde tamamen başıboş bırakılan çocuklardır.

Sokak çocukları ile ilgili genel görüşlere bakıldığında ortaya çıkan tablo pek iç açıcı değildir. Toplumun büyük bir çoğunluğu sokak çocuğu dendiği zaman tiner, bali kullanan, çevresine saldıran, gasp, kapkaç, hırsızlık gibi suçlara bulaşan, şiddete eğilimli kesimi anlarlar. Bu olumsuz özellikler, sokak çocuğu kategorisinde değerlendirilen bütün çocuklar için geçerli değildir. Ancak sokaklarda yaşayan çocukların daha çok suça bulaştıklarını ve aynı şekilde sokakta çalışan çocukların da suça eğilimli hale geldiklerini söylemek mümkündür.

Sokakta yaşayan çocukların genelde aile desteği ve denetiminden yoksun olmaları, sahipsiz ve kimsesiz bir pozisyonda bulunmaları onları suç işlemeye daha açık bir hale getirirken; sokakta çalışan çocukların, sapkın davranışlar gösteren bireylerle temas etme yoğunluğu, ebeveynleri ile olan ilişkilerinin zayıflaması veya ebeveyn desteğinden yoksun olma, okul ve aile bağlarının zayıflaması ve suçlu kültürlerle temas etme olanağının ortaya çıkması gibi unsurlar sokakta çalışan çocuğu suç işlemeye itebilmektedir. İster sokakta yaşasın, ister ailesi ile yaşadığı halde sokaklarda çalışsın neticede sokak çocuğu diye tanımlanan çocuklar yetişkinlerin bile zor tahammül ettiği koşullara direnememektedir.

Çocuğu sokağa iten nedenler

- 1- Göç ve göçle ilintili ortaya çıkan uyum sorunları,
- 2- Yoksulluk, işsizlik, ekonomik yoksunluk gibi iktisadi etkenler,
- 3- Çocuğun para kazanma, aile bütçesine katkıda bulunma yönündeki kültürel değerlerin varlığı,
- 4- Arkadaş gruplarının etkisi,
- 5- Çocuğun aile bireyleri tarafından ihmal ve istismar edilmesi,
- 6- Aile içi şiddet, taciz ve tecavüz,
- 7- Eğitimsizlik,
- 8- Aile parçalanması,
- 9- Çarpık kentleşme
- 10- Sokağın bireyi çeken yapısı ve sokakta özgür davranabilme olanağı
- 11- Medyanın etkisi
- 12- Denetlenmeyen oyun salonlarının çekiciliği,
- 13- Bireylerin, sokaktaki çocuklara merhamet ve yardımseverlik duygusu adı altında verdikleri para ve eşyanın etkisi.

Sokakta yaşayan çocukları bekleyen riskler

- 1- İhmal ve istismara maruz kalma,
- 2- Bali, tiner, alkol gibi bağımlılık yapıcı bazı maddeleri kullanmaya alışma,
- 3- Zihinsel ve fiziksel gelişimdeki gerileme,
- 4- Dayak, yaralanma ve ölme gibi bazı şiddet tutumları ile karşı karşıya gelme,
- 5- Hırsızlık, gasp gibi suçları işlemeye eğilimli olma,
- 6- Psikolojik sorunlar,
- 7- Fiziksel kazalara uğrama,
- 8- Eğitim ve sağlık alanında bazı sorunlar ile karşı karşıya gelme,
- 9- Cinsel taciz ve tecavüze uğrama.

Sokakta yaşayan/çalışan çocukların aile özellikleri

Sokakta yaşayan/çalışan çocukların aile profillerine bakıldığında ağırlıklı olarak göçmen aileler göze çarpmaktadır. Ailelerin okuryazarlık oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Aileye giren düzenli bir gelir olmaması, sosyal güvenceye sahip olmamaları durumu söz konusudur. Parçalanmış ailelerin sayısal olarak fazla olduğu, anne babaların ikinci evliliklerini yapmış olduğu bulgular arasında yer almaktadır. Genellikler çok kardeşli kalabalık ailelerden gelmektedirler.

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMASIYLA İLGİLİ YASA VE YÖNETMELİKLER

4857 sayılı iş kanunu 71. Maddesi: Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate

alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile onbeş yaşını tamamlamış, ancak onsekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, ondört yaşını bitirmiş ve ilk öğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuzbeş saatten fazla olamaz. Ancak, onbeş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir.

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz.

4702 sayılı Kanunla değişikliğe uğrayan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, çocuk işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler getirmektedir. Yasaya göre çırak olabilmek için 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak, en az ilköğretim mezunu olmak ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olması gerekmektedir. Bu yasa ile 20 ve daha fazla personel çalıştıran işyerlerinin, personel sayısının %5 inden az olmamak ancak %10 unu da geçmemek üzere meslek lisesi öğrencilerinin becerilerini geliştirmek amacıyla eğitim vermelerini mecbur kılmıştır. Bu zorunluluk ile bir anlamda çocuk işgücünün kullanılmasının ancak yeterli beceriyi kazandırılması koşulu ile mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır. Bu yasa ile çıraklara tatil aylarından en az bir ay ücretli izin hakkı tanınmıştır.

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 59. Maddesine göre: İlköğrenim çağıında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.

Bu yasaların yanında işgücü piyasalarını düzenleme amacıyla çıkarılmış çocuk işçileri ilgilendiren bazı yönetmelikler de vardır. 06.04.2004.tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile 16.06.2004 tarih ve 25494 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanan Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği bunlardan bazılarıdır.

OKULDA YAPILABİLECEK ÇALIŞMALAR

- 1- Sokakta çalışan ve ailelerinin yaşam koşulları nedeniyle çalışmak zorunda olan çocuklara ve ailelerine belediyelerin ve halk eğitim merkezlerinin meslek edindirme kursları, MEB çıraklık eğitim merkezleri ve meslek liseleri konusunda bilgilendirme yapılarak çocukların çalıştığı işlerin ve yerlerin niteliği iyileştirilebilir.
- 2- Okul ortamında aile bağlarını kuvvetlendirici çalışmalar yapılabilir.
- 3- Aileler sokakta çalışan çocukların karşılaştacağı sorunlar hakkında bilgilendirilebilir. Bu konuyla ilgili olarak sivil toplum kuruluşlarından ve emniyet birimlerinden destek alınabilir.

- 4- Okula devam etmeyen öğrencilerle ilgili olarak gereken takip ve bilgilendirme çalışmalarına özen gösterilmesi.
- 5- Sokakta çalışan çocuklara yönelik olarak psikososyal destek çalışmalarının okul rehberlik servisi tarafından yürütülmesi önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak yeniden.org.tr adresinde yer alan “ Sokakta yaşayan ve madde kullanan çocuklar için psikososyal yaklaşım kılavuzu”nun psikososyal beceri geliştirme bölümü kullanılabilir.

Kaynakça:

1. 2 www.Unicef.Org.Tr.
2. <http://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=1217>
3. http://www.cteds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/makaleler/zahirkizmazmakaleleri/zahirkizmaz_sokaktayasayancocuklar.pdf
4. <http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/74-34/683-sokakta-calisan-cocuklar.html>
5. <http://journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/viewFile/1023005912/1023005436>